

tapauksessa voinut olla enemmän.

**Kirjoittaja on tietokirjailija ja tohtori-koulutettava Turun yliopistosta.**

## Eksoottinen ja vieras

■ HANNU TAKALA

Leila Koivunen: *Eksotisoidut esineet ja avartuva maailma. Euroopan ulkopuoliset kulttuurit näytteillä Suomessa 1870–1920-luvuilla*. SKS 2015

Opiskellessani 1980-luvulla ulkomailla yhdysvaltalainen opiskelijatoverini totesi kerran, miten häntä kiinnostavat kaikki eksoottiset paikat, kuten Suomi. Alkuhätkähdyksestä toivuttuani meille kehkeytyi lopulta kiinnostava keskustelu siitä, miten eri asiat ja paikat tuntuvat eri puolilta maailmaa olevista ihmisistä eksoottisilta.

Leila Koivunen on käsitellyt uusimmassa teoksessaan, miten määritellä eksoottinen ja vieraus sekä kuinka oman maan ulkopuolelta peräisin olevia esineitä on aikanaan esitelty museokokoelmissa. Kirjassa on 325 sivua ja yli 1000 lähdeviitettä. Kyseessä on laaja tutkimus.

Koivunen rajaa tutkimuksensa ajallisesti 1870-luvulta 1920-luvulle. Alkuajankohta on perusteltu, sillä silloin avattiin uusittuna Helsingin (Keisarillisen Aleksanterin) yliopiston kansatieteellinen museo, jolla oli laajat ulkomaiset kokoelmat, jotka saatiin yleisön eteen, vaikkakin vain muutamaksi tunniksi viikossa. Samalla vuosikymmenellä avattiin myös Taideteollisuusmuseo ja Suomen Lähetyseu-

ran ylläpitämä näyttely.

Tutkimuksen tarkasteluajankohta päättyy 1920-luvulle, jolloin vieraita kulttuureja esittelevä näyttelytoiminta hiipui maassamme erisyistä. Samaan aikaan koko maan museoiden perustamisessa oli aallonpohja, joka kesti 1930-luvulle saakka, joten teoksen aikarajausta voi pitää perusteltuna.

Koivunen käy huolellisesti läpi Kansallismuseon varhaisimman kokoelmapoliittisen tilanteen ja kokoelmien karttumisen sekä ensimmäiset näyttelysuunnitelmat. Jo Turun akatemian aikainen keruutoiminta, joka loi perustan myöhemmälle Helsingin yliopiston museolle eli myöhemmälle Kansallismuseolle, tulee teoksessa esiin. Valitettavasti Turun akatemian kokoelmat tuhoutuivat Turun palossa.

Koivusen siteeraamissa lähteissä puhutaan runsaasti siitä, miten museotyöntekijät omilla valinnoillaan, kuten mitä esineitä otetaan näyttelyyn ja millä tavalla ne esitellään, vaikuttavat museokävijöille syntyvään käsitykseen esimerkiksi vieraista kulttuureista. Eri ihmisten ajatukset suunnitelmien takana tulevat teoksessa hyvin esiin. Samassa yhteydessä Koivunen käsittelee näyttelyiden esillepanoon ja ylipäänsä esineiden arvottamiseen liittyviä kysymyksiä ja ajatuksia. Tärkeä havainto on, että museokävijät voivat lopulta ymmärtää näyttelyn eri tavalla, kuin näyttelyn järjestäjät ovat ajatelleet.

Jokainen näyttelyitä käsikirjoittanut ja suunnitellut tietää myös sen, miten näyttelyn esillepano huolellisistakin suunnitelmista huolimatta ratkaistaan vasta rakennusvaiheessa. Tällöin tulee poikkeuksetta esiin näyttelytilaan, esineiden tai vitriini-

en kokoon ja valaistukseen liittyviä seikkoja, joita ei huomattu tai kyetyttämään huomioon suunnitteluvaiheessa. Teoria ja käytäntö eivät aina kohtaa, mutta mitä tarkemmin näyttelyn tarkoitus ja tavoitteet on etukätesuunnitelmissa määritetty, sitä vähemmän esillepanoon tulevilla muutoksilla on, tai pitäisi olla, vaikutusta museokävijän kokemukseen.

Kansallismuseon ulkomaisen kokoelman syntyyn ja sen esillepanon varhaisvaiheisiin liittyvien tapahtumien lisäksi Koivunen käsittelee teoksessaan lähemmin kolme muuta ulkomaisia esineitä esiteltyttä toimijaa: Suomen maantieteellisen yhdistyksen, Taideteollisuusmuseon ja Suomen Lähetysseuran näyttelyt. Näistä kaksi viimeksi mainittua käydään läpi hyvinkin kattavasti ja mielenkiintoisesti runsaaseen arkistoaineistoon perustuen. Näiden kolmen esimerkin valintaa olisi täytynyt perustella tarkemmin. Nyt jää epäselväksi, miksi juuri ne on otettu mukaan ja miksi jotkut muut museot on jätetty käsittelyn ulkopuolelle. Samalla kirjoittaja olisi voinut, vaikka hyvinkin lyhyesti, mainita muut tarkasteluajankohtana Suomessa toimineet museot ja näyttelyt, joissa oli eksoottisia tai ulkomaisia kokoelmia esillä. Näin lukijalle olisi syntynyt parempi kuva maamme museotoiminnasta ja Koivusen loppupäätelmiä olisi ollut helpompi arvioida.

Puhutaanhan teoksen johdannossakin siitä, että kirja käsittelee yleisesti Suomen museoiden ulkomaisien kokoelmien näyttelytoimintaa tutkittavana ajanjaksona. Koivunen toteaa muun muassa, että ”tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, millaisia Euroopan ul-

kopuolisten kulttuurien esineistöä kokoavia näyttelyhankkeita Suomessa oli” sekä ”teos on ensimmäinen kattava tutkimus Euroopan ulkopuolisten kulttuurien keruu- ja näyttelyhistoriasta Suomessa”.

Nämä tavoitteet eivät täysin toteudu, sillä kirjasta puuttuu yksi kaikkein keskeisimmistä 1800- ja 1900-luvun taitteen suomalaisista museoista, jossa oli laaja ulkomaisien esineiden kokoelma, eli Viipurin historiallinen museo. Vuonna 1927 Viipurin museon kokoelmissa oli yli 10 400 esinettä, joista yli kolmannes kuului ulkomaiseen kokoemaan – joukossa muassa perusnäyttelyyn otettu egyptologinen kokoelma. Museo sai vuonna 1900 taiteilija William Grommelta yli 3 500 esineen lahjoituksen, minkä lisäksi museo hankki U. T. Sireliukselta pienen ostjakkilaisen kokoelman ja osti yksityishenkilöiltä muumion sekä luuhaarniskan. Luuhaarniska vertautuu Kansallismuseon Etholénin kokoelman vastaaviin esineisiin.

Olisikin ollut mielenkiintoista havaita, kun Koivunen tekee muutten niin perusteellista tutkimusta, miten hän olisi omaan tutkimusaineistoonsa verraten arvioinut Viipurin historiallisen museon kokoelmia ja toimintaa. Samoin olisi ollut kiinnostava tietää Koivusen arviot toisesta eksoottisista esineistä esitelleestä karjalaisesta museosta eli Valamon saarella toimineesta Valamon muinaismuistokokoelmasta, joka tallensi erilaisia kuriositeetteja. Nyt suomalaisten museoiden ulkomaiset kokoelmat peilautuvat Kansallismuseon lisäksi vain kolmen esimerkitapauksen kautta.

Koivusen esittelemät loppupäätelmät ulkomaisien kokoelmien

esittelystä ja niihin liittyvistä arvotuksista puoltavat paikkaansa käytettyjen esimerkkien valossa. Sen sijaan ajatus siitä, että Suomessakin olisi museonäyttelyissä toistettu suurempien eurooppalaisten maiden alentuvaa suhtautumista vieraisiin kulttuureihin, olisi saanut syvemmän käsittelyn ja ehkäpä johtanut kokonaan toisentyypisiin päätelmiin, jos Koivusen esimerkkien joukossa olisi ollut edellä mainittu Viipurin museo. Jo vuonna 1910 museon silloinen hoitaja Antti Helander mietti, miten suomalaiset esineet erosivat museon ulkomaisen eli läntisen kulttuurin Grommén osastosta: ”Jos vertaa niitä [suomalaisia esineitä] Grommén osaston esineisiin, huomaa helposti, miten suuresti lännen rikkaampi ja täyteläisempi sivistys eroaa meidän köyhemmästä.”

Edellä sanotusta huolimatta Koivusen kirja on kokonaisuudessaan ansiokas lisä Suomen museokentän ja erityisesti museoiden kokoelma- ja näyttelytoiminnan historiaan sekä varhaisten museotyöntekijöiden ajatusmaailmaan. Erityisenä ansiona on pidettävä sitä, että teos perustuu tärkeiltä osiltaan alkuperäisaineistoon. Kokoelma- ja näyttelytoiminnan sekä alussa esitetyn eksoottisuuden käsitteen teoreettiset pohdinnat antavat ainakin museotyötä tekeville tavanomaista enemmän ajattelemissa.

**Kirjoittaja on Lahden kaupunginmuseon tutkimuspäällikkö ja Turun yliopiston arkeologian dosentti.**